

Терський С. В.

ORCID: 0000-0003-0177-8087

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії, музеєзнавства
та культурної спадщини*

*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

СХІДНИЙ ІМПОРТ ЗОЛОТООРДИНСЬКОГО ЧАСУ У ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИХ МІСТАХ

Ключові слова: Лучеськ, Володимир, Львів, Золота Орда, кераміка, пізнь Середньовіччя, Північне Причорномор'я.

Східна торгівля галицько-волинських міст другої половини XIV ст. нещодавно вивчалась лише за писемними джерелами. Проте, відкриття розкопками чисельних серій, насамперед, добре ідентифікованого завдяки розробкам закордонних дослідників характерного керамічного імпорту під час археологічних досліджень Лучеська, Пересопниці, Львова та Володимира дозволяють не лише надійно продатувати культурні напластування, насамперед, насичених різночасовими пам'ятками центральних ділянок, але й з'ясувати реальне походження окремих категорій імпорту.

Вказані серії предметів імпорту вже неодноразово аналізувались у спеціальній літературі, присвяченій результатам дослідження вказаних історичних центрів України [1–10], однак ці публікації досі залишаються маловідомими для українських та зарубіжних науковців. Разом з тим під час археологічних досліджень середньовічних міст регіону за останні роки з'являються все нові свідчення даних торгових обмінів [1, с. 120, рис. 13].

Нові знахідки дозволяють уточнити та доповнити зроблені раніше висновки.

В низці праць зроблено спробу уточнити ділянки кордону поміж землями, підконтрольними князівській та золотоординській адміністраціям. Зокрема, автором свого часу було запропоновано вважати чисельні яскраві артефакти, пов'язані з торгівлею XIII–XIV ст., зібрані у с. Гордище колишнього Зборівського району Тернопільщини, належними важливий торговій факторії з т.зв. «буферної» зони поміж двома державними утвореннями [5, с. 21].

Натомість, насичені золотоординським керамічним імпортом напластування XIV ст. в центральних районах Володимира, Лучеська та Львова, запропоновано ідентифікувати із колоніями купців, пов'язаних

із східною торгівлею [10, с. 253–254]. Як відомо, золотоординський керамічний імпорт досі досить слабо представлений у напластуваннях порівняно добре досліджених середньовічних міст, розташованих західніше р. Західного Бугу (зокрема, Перемишль, Холм, Люблін тощо). Ця обставина свого часу дозволила припустити автору поширення вказаного імпорту, як наслідуювання привнесеної довготривалими торговими зв'язками «східної» моди, у багатонаціональних центрах Галицько-Волинської держави [10, с. 253]. Ці ж міста – Володимир, Лучеськ та Львів, як відомо, були визначені грамотою великого князя Дмитрія (Любарта) від 1379 р., як монополні «склади східних товарів» [11, с. 22–23].

Присутність чисельної вірменської громади у Львові та Кам'янці Подільському навіть змушувала місцевих гончарів часто наслідувати зразки причорноморської кераміки (чаші на піддонах та амфори-зерновики). Виготовлені за причорноморськими зразками місцеві наслідування виразно відрізняються від імпортованого посуду грубістю виконання та якістю керамічної основи. Переважна більшість такого посуду позбавлена притаманної для золотоординського керамічного імпорту поливи [1, рис. 10]. Проте, знайдена під час розкопок на Старому Ринку у Львові характерна триніжна підставка, яка застосовувалася для нанесення поливи на керамічний посуд [4, с. 337; 12, КР-444], безпелеяційно демонструє повний цикл продукції такого посуду у Львові.

Натомість, присутність золотоординського керамічного імпорту у Меджибожі (колекція ДКЗ «Меджибіж») та Кам'янці Подільському [1, с. 120, рис. 13] є пам'яткою внутрішнього торгового обміну.

Колекція предметів золотоординського (монгольського?) походження у Пересопниці, де виразно переважають предмети дружинного спорядження, натомість, ймовірно, вказує на стаціонарну присутність там «обмеженого контингенту» золотоординських військ у період заострення стосунків між двома країнами [9].

Нарешті, велика серія золотоординського керамічного імпорту, зібрана під час розкопок 2008–2022 рр., проведених Рятівною археологічною службою [13] пов'язана, насамперед із первісними напластуваннями нового львівського середмістя, активно розбудовуваного та уфортифікованого після завоювань короля Казимира III у другій половині XIV ст.

У зв'язку із добре поставленим виробництвом керамічних виробів причорноморського типу різного призначення можна розглядати, також запровадження у Львові близько рубежу XIV–XV ст. керамічного водогону [6]. Різномформатні керамічні водопровідні труби, зібрані у різних частинах тогочасного міста є свідченням тривалості цієї традиції.

Таким чином, золотоординський керамічний імпорт, виявлений під час розкопок у великих галицько-волинських містах є важливим джерелом для вивчення маловідомих сторінок історії нашого краю. Його поглиблене

дослідження дозволяє з'ясувати напрямки далекої міжнародної торгівлі, найперше, на сухопутних ділянках Великого Шовкового шляху.

Література:

1. Нечитайло П., Омельченко О., Тимчук Д., Хіміч К. Дослідження Руської Брами у 2018 році (попереднє повідомлення) // «Археологія & Фортифікація України». Збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції / [редкол.: О.О. Заремба (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ФОП Буйницький О. А., 2022. С. 117–133.

2. Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави. Здобутки Волинської археологічної експедиції Львівського історичного музею за 15 років діяльності (1986–2000). Каталог виставки. Львів: Інститут українознавства НАН України, 2002. 108 с., іл.

3. Терський С. В. Пересопниця. Краєзнавчий нарис. Рівне: Азалія, 2003. 160 с., іл.

4. Терський С. В. Старий Ринок у Львові (деякі підсумки археологічного вивчення). // Археологічні дослідження Львівського університету. Вип. 7. Львів: ЛНУ, 2004. С. 332–338.

5. Терський С. В. Військово-стратегічний шлях Володимир – Тербова та його роль у формуванні Галицько-Волинської держави. Спроба реконструкції на місцевості // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 502: Держава та армія. 2004. С. 18–24.

6. Терський С. В. Стан гігієни на українських землях та у Львові XIII–XVII ст. // Наукові зошити історичного факультету. Вип. 7. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. С. 78–88.

7. Терський С. В. Лучеськ X–XV ст. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2006. 252 с., іл.

8. Терський С. В. Княже місто Володимир. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 320 с., іл.

9. Терський С. В. Літописна Пересопниця у системі міст Східної Волині ординського періоду (сер. XIII–XIV ст.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 25. Рівне, 2014. С. 116–120.

10. Терський С. В. Галицько-Волинское княжество на международных торговых путях в XIV в. // Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy / Dariusz Dąbrowski, Adrian Usupović, Teresa Maresz „Polska, Ruś i Węgry X–XIV wieku w stosunkach międzynarodowych» (Warszawa, Polska, 16–17 czerwca 2014 r.). S. 239–256.

11. Торговля на Україні. XIV – середина XVII ст. Волинь і Наддніпрянщина. К.: Наук. думка, 1990. 407 с.

12. Фондова група «Київська Русь» Львівського історичного музею.

13. Фондова група «Археологія Нової доби» Львівського історичного музею.